

FINAL REPORT

of the

International Commission on the Holocaust in Romania

Presented to Romanian President Ion Iliescu

November 11, 2004
Bucharest, Romania

NOTE: The English text of this Report is currently in preparation for publication.

Alocuțiunea
Președintelui României, domnul ION ILIESCU, la reuniunea consacrată
comemorării Zilei Holocaustului în România
- 12 octombrie 2004 -

*Domnilor președinți ai Corpurilor Legiuitoare,
Prea Fericite Parinte Patriarh,
Eminenta Voastră, Domnule Mare Rabin
Onorați conducători ai cultelor,
Doamnelor și domnilor invitați,
Doamnelor și domnilor ambasadori,
Stimată audiență,*

România, ieșită din negura totalitarismelor, a început un lung și deloc ușor proces de recuperare a memoriei și de asumare a responsabilităților sale, în acord cu valorile morale și politice care stau la baza noului său statut de țară democrată, membră demnă a comunității euroatlantice.

Atunci când am hotărât să instituim “Ziua Holocaustului”, am dorit să aducem un pios omagiu tuturor celor care au suferit de pe urma politicilor discriminatorii, antisemite și rasiste, promovate de statul român într-un moment tulbure al istoriei noastre naționale. Acest capitol întunecat din trecutul nostru recent, când evreii din România au devenit victime ale tragediei Holocaustului, nu trebuie uitat sau minimalizat. Omagiindu-i pe cei morți sau deportați, pe cei obligați să-și părăsească țara, pe cei deposedați de bunurile lor, de drepturile și libertățile garantate de Constituție și tratați ca ființe inferioare, ne facem un examen de conștiință și încercăm să înțelegem cauzele și consecințele abdicării de la valorile și tradițiile poporului nostru, de la obligațiile pe care ni le-am asumat după Marea Unire din 1918.

Evaluarea critică a trecutului este totdeauna necesară pentru a nu-l uita, precum și pentru stabilirea cu claritate a reperelor necesare efortului de a ne construi pe noi înșine, ca parte a construcției viitorului națiunii noastre. Cu atât mai mult o astfel de rememorare a trecutului este potrivită, atunci când este vorba de evenimente tragice asupra cărora s-a așternut îndelung o tăcere prin nimic motivată.

Doamnelor și domnilor,

Declanșarea celui de-al doilea război mondial a găsit România nepregătită să facă față provocărilor multiple aduse de acesta. Sub scutul unei neutralități proclamate aproape

imediat, conducerea de atunci a României a sperat să poată evita implicarea țării într-un conflict care ne era străin și în urma căruia erau multe de pierdut și nimic de câștigat.

Evoluția evenimentelor a adus însă România, mai curând decât era de așteptat, în vârtoarea războiului. În luna iunie 1940, URSS, în înțelegere cu Germania, pe baza pactului Ribbentrop-Molotov, i-a adresat României un Ultimatum, prin care, sub amenințarea folosirii forței, a obligat-o să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei. Apoi, la 30 august 1940, prin Dictatul de la Viena, Germania și Italia au impus României să cedeze Ardealul de Nord Ungariei.

Pe acest fond, al unei profunde tragedii naționale, în România s-a produs ca urmare a unei lovituri de stat, o schimbare radicală de regim politic. La putere a ajuns generalul Ion Antonescu care, într-o primă fază (din septembrie 1940 până în ianuarie 1941) s-a bizuit pe forța politică a Mișcării Legionare - un partid extremist, antisemit, xenofob, antidemocratic și pronazist. În noiembrie 1940 România a aderat la Axă, raliindu-se grupării de state dominate de Germania hitleristă. Antisemitismul și cruciada împotriva bolșevismului au devenit treptat temele principale ale propagandei oficiale, prin care s-a încercat manipularea opiniei publice.

Intrarea Germaniei în războiul împotriva URSS, în iunie 1941, la care Ion Antonescu s-a asociat de la început, pe temeiul necesității recuperării teritoriilor răpite în anul precedent de Uniunea Sovietică, a întărit această orientare obedientă față de țelurile politice și orientările ideologice ale Germaniei hitleriste.

Sub presiunea organizațiilor de orientare profascistă din țară, precum și a Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste s-a ajuns la promovarea încă din timpul guvernului Goga - Cuza (decembrie 1937 – februarie 1938), a antisemitismului ca politică de stat, pentru ca, la 8 august 1940, sub regimul de dictatură regală al lui Carol al II-lea, să înceapă o acțiune sistematică de excludere a evreilor din viața societății românești.

După instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene, în septembrie 1940, politica antisemită a devenit extrem de dură: a fost adoptată o legislație prin care evreii erau excluși din școli și universități, din barouri și din teatre, din armată și din profesiunile liberale; comisiile de românizare preluau proprietățile evreiești; a fost impusă munca forțată persoanelor de sex masculin din rândul populației evreiești.

În timpul rebeliunii legionare din ianuarie 1941 a avut loc un adevărat pogrom, în care au fost omorâți 120 de evrei. După înlăturarea legionarilor de la putere, politica antisemită a continuat la cote chiar mai ridicate. Dintre evenimentele cele mai grave menționăm pogromul de la Iași, din iunie 1941 când au pierit câteva mii de evrei.

Un loc semnificativ, și practic capitolul cel mai însemnat al Holocaustului în România, îl reprezintă deportările. Inițial, regimul condus de Ion Antonescu a programat deportarea tuturor cetățenilor de origine evreiască din Basarabia și Bucovina, urmând ca apoi să fie supuși aceluiași regim și cetățenii de origine evreiască din alte zone ale țării. Locul ales pentru deportare a fost Transnistria, teritoriul dintre Nistru și Bug care a intrat în administrare românească.

Deportările masive au început la 9 octombrie 1941, ele continuând timp de un an. Cetățeni ai României, semeni ai noștri, circa 120.000, au fost luați de la casele lor și îmbarcați în adevărate trenuri ale morții sau trimiși pe jos prin ploaie și zăpadă zeci și sute de kilometri, dincolo de Nistru. Pe drum, precum și în Transnistria au murit mai multe zeci de mii de evrei ca urmare a tratamentului inuman, a frigului, a bolilor, sau chiar împușcați.

În memoria acestora, la propunerea mai multor organizații ale supraviețuitorilor Holocaustului, precum și a Federației Comunităților Evreiești din România, cât și din conștiința datoriei morale față de memoria evreilor români care au avut de suferit în acei ani cumpliți, Guvernul a hotărât ca data de 9 octombrie să devină ziua pentru comemorarea anuală a Holocaustului în România.

Deportările nu au fost singura componentă a Holocaustului. Menționez doar represaliile de la Odessa din octombrie 1941 după aruncarea în aer a Comandamentului Militar românesc al orașului. În august 1942 a fost prezentat părții române un plan elaborat de autoritățile germane vizând trimiterea în lagărul de exterminare de la Belzec a evreilor de pe întreg cuprinsul României. Acest plan nu s-a aplicat însă, iar Antonescu a decis în octombrie 1942 sistarea deportărilor în Transnistria.

Aici trebuie spus că evoluția atitudinii regimului Ion Antonescu în această problemă a fost determinată de evoluția războiului. În faza victoriilor germane pe frontul de Est, represiunea împotriva populației evreiești a atins faza de vârf, iar conducătorii regimului au afirmat adeseori că așa-numita problemă evreiască este aproape rezolvată. Pe măsură ce cursul războiului s-a schimbat, atitudinea regimului Ion Antonescu a devenit mai nuanțată, fiind luate măsuri care au limitat numărul victimelor. Acest lucru a făcut ca, România să se numere printre țările aliate Germaniei unde o parte însemnată a populației de origine evreiască de pe teritoriul său a reușit să supraviețuiască. Mai mult, numeroși evrei aflați în Ardealul de Nord, sub ocupație horthistă, au reușit să se salveze, refugiindu-se în România, cu sprijinul unor cetățeni români și cu acordul tacit al unor oficialități.

Cumplita tragedie a Holocaustului a fost posibilă datorită complicității unor vârfuli ale instituțiilor statului – servicii secrete, armată, forțele de ordine publică etc., precum și a celor care au executat, adesea cu mult zel, directivele mareșalului Antonescu.

În această zi de comemorare a Holocaustului este firesc să menționăm și faptul că numeroase personalități – politicieni, înalți prelați, militari, scriitori, ziariști, actori, alte persoane publice – au intervenit pe lângă autoritățile statului pentru a anula sau cel puțin a relaxa anumite măsuri vexatorii și represive. Mulți români, știuți sau neștiuți, și-au riscat libertatea și chiar viața pentru ca semenii lor evrei să fie salvați de la moarte. Cei știuți sunt azi recunoscuți de către statul Israel ca „Drepti ai Popoarelor” și suntem convinși că mulți alții urmează a fi descoperiți în continuare. Recent, un preot român a primit, la o venerabilă vârstă, această înaltă distincție pentru curajul de a-și fi ajutat semenii evrei din Transnistria. Asemenea fapte înnobilează ființa umană și comunitatea căreia îi aparține. Sunt de menționat și alte acte de solidaritate umană în sprijinul concetățenilor evrei din partea multor români simpli, ca și acțiunea rețelei de români ardeleni care, așa cum am menționat, au ajutat numeroși evrei din Ardealul ocupat să treacă ilegal frontiera în România.

Omagiem astăzi rezistența comunității evreiești, care a știut să se organizeze pentru a se opune tragediei și a-și asigura existența și continuitatea. De la organizarea unui sistem educațional propriu, în condițiile în care tinerilor evrei le era interzis accesul la școlile de stat, la desfășurarea vieții culturale specifice, inclusiv în Teatrul Barașeum, de la intervențiile repetate pe lângă autorități, până la acte de răzvrătire, de la sprijinul acordat celor deportați de către cei rămași în țară, până la acțiuni vizând organizarea emigrației a mii de evrei spre Palestina.

Doamnelor și domnilor,

Comemorând pentru prima dată Ziua Holocaustului în România, folosesc ocazia acestei reuniuni solemne pentru a propune să ne închinăm cu toții în fața memoriei victimelor acestui eveniment tragic care este parte a trecutului nostru așa cum în administrația noastră au făcut-o reprezentanții cultelor care conviețuiesc în România. După ultimele cercetări, în cursul Holocaustului au fost uciși peste 250.000 de oameni în teritoriile aflate sub administrația românească, pentru singura vină de a se fi născut evrei, nimicirea unor oameni pentru originea lor. Acestora li se adaugă și peste 12.000 de cetățeni de etnie rromă, care au murit în Transnistria în împrejurări similare.

Holocaustul a reprezentat una dintre acele probleme grave ale istoriei, a cărei abordare a fost evitată, atât în timpul regimului comunist cât și după 1990. Uneori s-a căutat escamotarea faptelor, alteori s-a distorsionat adevărul. Nu în puține cazuri, a avut loc și un transfer al

responsabilităților. În seama regimului Ion Antonescu, spre exemplu, a fost pusă salvarea celor aproximativ 400.000 de evrei care au rămas în viață la sfârșitul războiului, iar despre suprimarea a peste 250.000 de evrei din România și de pe teritoriile sovietice ocupate s-a spus ca ar fi fost opera trupelor germane din țară și a directivelor Berlinului.

Fără îndoială, regimul nazist din Germania poartă principala vină pentru fenomenul Holocaustului pe plan european. Dar regimului Ion Antonescu îi revin responsabilitățile pentru inițierea și organizarea acțiunilor de reprimare și exterminare îndreptate împotriva evreilor români și a celor din teritoriile ce s-au aflat sub administrația românească. Realitatea nu poate și nu trebuie să fie escamotată. Asumarea trecutului propriu, cu cele bune sau rele ale lui, nu este doar un exercițiu de onestitate ci, deopotrivă, o dovadă a conștiinței democratice, a responsabilității conducerii statului român, care într-unul din momentele de cumpănă ale istoriei sale nu a reușit să se ridice la înălțimea misiunii sale esențiale, aceea de a asigura securitatea tuturor cetățenilor săi, indiferent de originea etnică.

Tragedia Holocaustului are azi o semnificație cu totul deosebită. O astfel de tragedie nu trebuie să se mai repete, iar pentru aceasta nimic nu trebuie precupețit pentru ca tinerele generații să cunoască și să înțeleagă întreg adevărul. Aceasta este pavăza cea mai bună pentru a evita în viitor repetarea tragediilor trecutului.

Pentru studierea aprofundată a Holocaustului în România s-a instituit o Comisie internațională din care fac parte reputați specialiști, condusă de profesorul Ellie Wiesel, originar din România și laureat al Premiului Nobel pentru Pace. Raportul Comisiei va fi prezentat peste câteva săptămâni, la o reuniune a Comisiei, la București. Documentul va constitui baza întregii activități de continuare a investigării acestui tragic fenomen și de informare a opiniei publice, în special a tinerei generații. La rândul său, Ministerul Educației și Cercetării a decis includerea în programa școlară a unui curs facultativ consacrat Holocaustului în România. Constatăm cu satisfacție că în ultimul timp presa, posturile de radio și televiziune consacră spații tot mai largi acestui fenomen, abordat de pe poziții obiective.

Aceste acțiuni fac parte dintr-un program mai amplu care vizează cunoașterea trecutului și a evenimentelor legate de Holocaust. Acest program cuprinde adoptarea de măsuri legislative, pentru a interzice organizațiile și simbolurile fasciste, rasiste, xenofobe și antisemite, precum și cultul persoanelor vinovate de crime împotriva umanității și a păcii. Prima măsură de acest fel a fost luată de Guvern în martie 2002, și a fost primită cu satisfacție de organizațiile evreiești și de covârșitoarea majoritate a opiniei publice.

Tot din 2002, la Colegiul Național de Apărare se desfășoară un curs de istoria Holocaustului. Aceste lucruri semnifică punerea în practică a angajamentelor luate de România prin aderarea la Declarația finală a Forumului Internațional al Holocaustului de la Stockholm, grup creat în 1998, la inițiativa premierului Goran Persson, care are drept obiectiv promovarea educației care să amintească de tragedia Holocaustului, precum și stimularea cercetării istorice a acestui fenomen.

Dorim sincer să înțelegem de ce într-o țară ca România, care în 1918 reușise să-și împlinească destinul prin Marea Unire de la 1 Decembrie, care intrase pe un curs ascendent al dezvoltării economice și sociale, care avea structuri politice și instituții compatibile cu marile democrații occidentale, și care integra valorile culturii și civilizației occidentale, s-a putut dezvolta un curent antisemit atât de virulent, care a degenerat în monstruozițările Holocaustului. Antisemitismul românesc interbelic este produsul unui eșec democratic, și al refuzului asumării acelu eșec de către elitele politice și o mare parte a elitelor intelectuale. El este, în același timp, o gravă pervertire morală.

Atunci când o națiune suferă un traumatism de genul celui suferit de România în anii '40, își poate pierde reperatele, în absența unui spirit civic și a conștiinței valorilor și datoriei morale. Nu există însă nici un fel de scuze pentru cei care și-au trimis, cu cinism și sânge rece, conaționalii sau concetățenii la moarte, care i-au discriminat, umilit și i-au exclus din societate.

Trecutul recent ne obligă să creem acele mecanisme și instituții care să servească drept anticorpi ai societății împotriva acestor boli ale spiritului care sunt rasismul, antisemitismul, xenofobia.

De această dată, români și evrei, ne aflăm de aceeași parte a baricadei, semn că am învățat lecția solidarității și a respectului reciproc.

Doamnelor și domnilor,

În opinia mea, comemorarea Zilei Holocaustului trebuie să ducă în primul rând la cunoașterea mai temeinică a acestei tragedii colective. Dincolo de faptele istorice concrete, foarte importante sunt aspectele educative, schimbarea modalităților de percepție a unui eveniment, cu dimensiuni tragice.

Această primă comemorare a zilei de 9 octombrie trebuie să marcheze asumarea conștiință și sinceră a unui episod dureros al istoriei naționale, pe care conștiința publică și memoria noastră colectivă nu trebuie nici să-l ascundă, nici să-l escamoteze, nici să-i relativizeze semnificațiile.

Privind spre viitor, urmărind cu tenacitate obiectivele care ne stau în față ca membri ai Alianței Nord-Atlantice și ca viitori membri ai Uniunii Europene, avem datoria să înțelegem și să ne asumăm toate momentele și lecțiile trecutului. Ziua Holocaustului, trebuie să reprezinte un moment de reflecție pentru noi toți, un prilej de a medita asupra totalitarismului și a consecințelor sale tragice, asupra relațiilor comunitare și a valorilor solidarității umane, asupra perenității democrației, a legalității și a respectării drepturilor și libertăților cetățenești fundamentale.